

ható módon adatolták. Sztarosztyn munkájával egyúttal megcáfolta az utóbbi időben egyre népszerűvé váló orosz, grúz és angolszász tudósok népszerű mun-  
kahipotézisét, így Colin Renfrew, koncepcióját is, miszerint Elő-Ázsiában a neo-  
litikus agrárforradalmat állítólag az indoeurópai nyelvek földművelésre és  
állattartásra, valamint fémművességre vonatkozó ősi terminológiai rendszeré-  
nek etimológiái egyértelműen kaukázusi eredetűek. A sumer a legújabb külföldi  
kutatások alapján a sino-kaukázusi szuper-nyelvcsaládba tartozik és ezen belül  
az ótibetihez áll a legközelebb. A kaukázusi nyelvek a nyelvrokonság mellett a  
földrajzi közelség miatt jelentős mértékben másodlagos sumer kulturális hatás-  
nak is ki voltak téve, akárcsak az indoeurópai eredetű örmény. Az utóbbiak me-  
diterrán antropológiai arculata egyezik a sumerokkal és hurritákkal, valamint a  
hattikkal. Nem véletlen, hogy önelnevezésük *hajk* szinté hatti eredetű, legalább-  
is a nemrég elhunyt neves orientalista és sumerológus, Gyjakononov professzor  
márvadó véleménye szerint.

**Nyitray Szabolcs-Mübariz Helilov** (Azerbajdzsán)  
MBE Nagy Lajos Magánegyeteme

## ŐSMAGYAROK LESZÁRMAZOTTAI AZERBAJDZSÁNBAN

Kicsi- és Ulu Madzsar a Derbendnámében

A Kaukázusban a magyarokkal és műveltségükkel kapcsolatban az első  
adatokat, az V-XI. századokban keletkezett, a helyi forrásokat egy gyűjte-  
ményben összefoglaló Derbendnáme szolgáltatja. Nagyon valószínű, hogy a  
Derbendnámét, mint egységes gyűjteményt, a XI. században rögzítették írás-  
ban (ebben nem tér el a szakemberek véleménye), majd a kéziratokat tovább  
másolták és le is fordították, amit aztán a fordítók a saját megjegyzéseikkel  
egészítettek ki. Az Abbászgulu aga Bakihanov (1794-1847) azerbajdzsán törté-  
nész által közölt adatok alapján, a Derbendnáme egyik fordítása a XVII. szá-  
zadból származik, amikor is Mehemmed Evvabi Aktasi (Agdasi) fordította le  
azerbajdzsán nyelvre az Indiri faluban megőrzött, perzsa nyelvű kéziratos szó-  
vegeket, ugyanakkor a Derbendnáme arab nyelven is fennmaradt. Magát az  
eredeti Derbendnámét mint, összefoglaló forrásgyűjteményként a feltételezé-  
sek szerint először arab nyelven jegyezhatték le elsősorban a helyi szájhagyó-  
mányok alapján. Derbentben születtek más történelmi művek is arab nyelven  
akkortájt vagy az a körüli időkben. Ilyen például a Tarikh el-Báb (Derbent tör-  
ténete), amit szintén arab nyelven írtak 1106-ban. Maga a Derbendnáme leír-  
ja, hogy a Szaszanida uralkodóházból származó perzsa nagykirály I. Hoszrau  
Anósírván (531-579-ig uralkodott), Dagesztán területén felépítette <<Kicsi  
(!!!) Madzsar>> és <<Ulu Madzsar>> városokat. Az *ulu*; török szó, jelentése:  
nagy, a „kicsi” esetében nem tévedésről vagy elírásról van szó, így szerepelnek  
az eredeti Derbendnámében mind perzsa, mind arab, mind pedig az azerbaj-  
dzsán-török nyelvű fordításában, de az oroszban, angolban és az összes többi-  
ben is. Az 'Kicsi-' és 'Ulu-' esetében nem egyszerűen csak jelzős szerkezetek-  
ről van szó, hanem szerves részét képezik a két város nevének és ilyenformán  
nem is lehet őket lefordítani csakis jelentéstani-etimológiai szinten. Tehát még  
csak véletlenül sem elírásról vagy pontatlanságról van szó egy hasonló han-  
galakú, rokon törökségi *giccsi*, *kücsük*, *kicsik*, *kicsine*, *kicsinek* stb. szóval.  
A további forráselemzés végett tisztázni kell, hogy a mai Dagesztáni Köztár-  
saság nem azonos a történelmi Dagesztánnal. Dagesztán, mint földrajzi fogal-  
lom, a derbenti szorostól a Szulák folyóig tart, még pontosabban fogalmazva,  
annak vízgyűjtő medencéjéig terjed ki északon és etimológiájában Hegy(ek)-

Országát jelent (*dag*-[e]sztán; török és perzsa szóösszetételből), így a mai Dagesztáni Köztársaság, mint Oroszország egyik művileg kreált autonóm tartománya pont kétszer akkora területet takar, mint az eredeti Dagesztán egy egységes földrajzi megnevezésként. Ezért aztán, amikor a Dagesztán kifejezést fogjuk használni, nem a mai Dagesztáni Köztársaságra, hanem a történelmi Dagesztánra, mint földrajzi fogalomra kell gondolni. *Madzsar* -és annak néhány hangalaki változata- a világ összes török nyelvén, arab, perzsa, grúz, csecsen stb. nyelveken magyart jelent, sőt még mai magyarországi nyelvjárásokban is használják a madzsar kifejezést, példának okáért „a Vas megyei Órvidéken és a Székelyföldön, valamint a csángók között ma is él a *madzsar* névalak.” A nyelvészek akadémiailag is elfogadott álláspontja szerint „az ősmagyar *dzs*-t a kor végén, már *gy*-nek ejtették”, ebből az következik, hogy a *magyar* névalak minden bizonnyal eredeti magyar nyelven is *madzsarnak* hangzott, lévén, hogy ez egy „kétirányú hangrendi kiegyenlítődéssel” keletkezett és egyidejűleg párhuzamosan két hangalaki változatban is meglévő szó; *megyer-magyar*. Többen is úgy vélik, hogy Mogyeri (*Modzsari*) hun király neve 527-528-ból közvetlen összefüggésben állhat a *magyar* szóalakkal, ezt utólag erősíteni látszik az, hogy ez időben és térben nagyon közeli kapcsolatot mutat a teljesen független forrásként szolgáló Derbendnáme adataival. Ráadásul ez a hun királynév hangról-hangra megegyezik a „rég mogyeri alak”-al. Az vitán felül áll, hogy a régi magyar nyelvben ugyanúgy nem volt *gy* hang, mint ahogy a török nyelvekben ma sincs, sőt még a kiejtésükkel is nagyon meg kell birkóznunk, ha gyakoroltatja velük az ember; ezért aztán nagyon valószínű, hogy a törökös hunok nyelvben éppen úgy nem volt *gy* hang, mint ahogyan eredetileg a magyarban sem. Másrészt az összes török nyelvben rendkívül erőteljesen érvényesül a magánhangzó-harmónia, ami azt jelenti, hogy ismeretlenek a vegyes hangrendű szavak (amik vannak azok nem török eredetűek vagy pedig összetett szavak) és a mély vagy magas hangrendű szóhoz még a toldalék és benne a különféle ragok is csakis mély vagy magas hangrendűek lehetnek (még a török „és”-nek is van egy magas és egy mély párosa, attól függően, hogy az előtte álló szó magas vagy mély hangrendű). Mindebből az következik, hogy a görög lejegyzésű két változatban is fennmaradt Muajerisz és Muagerisz hun királynév, amit Hóman Bálint után Németh Gyula és Györffy György is eredetileg *Mogyeri* ejtésűnek, valamint Dümmerth Dezső *Magor*-nak vél, sokkal inkább lehetett egy *Modzsar*(*i*)-*Modzsgar*(*i*), de akár egy *Madzsar*-*Madzsgar* hangalak is. Az *i*; a török nyelvekben egy a magyar *i*-hez hasonló, de mély hangrendű hang -mint az orosz *и* (jeri)-, amit a görög és a magyar nyelv is egyaránt *i* hangként adna vissza, de erre valójában nincs is szükség, mert az *-isz* lényegében csak egy a nevek végén lévő általános görögös végződés, ezért aztán nyugodtan valószínűsíthető egy *Modzs(g)ar*/*Madzs(g)ar* alak is. Györffy György szó-szerint úgy fogalmaz, hogy: „A *Muageris* név elterjedt felfogás szerint a *magyar* népnév első előfordulása; ez a feltevés további bizonyításra szorul.” valamint: „Az utóbbi személynévben többen a magyar népvétet látják, s felteszik, hogy itt már magyarokról van szó.” Mindezt ráadásul egy rendkívül neves akadémikusunk és a magyar őstörténet egyik legnagyobb szaktekintélye fogalmazta meg, méghoz-

zá írásban, biztosak vagyunk benne, hogy az előbbi feltételes kitételének, már most sem maradtunk adósai egy teljesen független forrás a Derbendnáme egyidős VI. századi (KICSII!) *MADZSAR* adataival, pedig bizonyításunk láncolatának ez mindösszesen még csak az első szeme. A „magyar” kifejezés etimológiai megfejtésének problematikájára és ellentmondásaira, még visszatérünk.

Ulu Madzsart, Kicsi Madzsart és annak uralkodói a Derbendnáme a 722.-évknek a történelmi-politikai eseményeivel, a kazár-arab háborúval is kapcsolatba hozza. A Bakihanov helyszíni kutatásai alapján pontosította, hogy Ulu Madzsart megszűnte után később Tatártopnak, majd az ő idejében (XIX. sz. első fele) Minaretnek „keresztelték” át, Kicsi Madzsar viszont az Indiri nevű falunak a felső részén egy Csumlu'-nak hívott helyen állt valaha. A néhai Indiri falu, azonos a kumüök Endréj nevű településével, ami Dagesztán északi részén a Szulák folyó bal oldalán található. Vajon van e kapcsolat az ősi folyónév és a magyar nevű Szulák vadvirág között? Bakihanov helymeghatározási kutatásait erősíti, hogy 1913-ban Haszavjurt közelében, még <<Mazsgar>> földrajzi név és <<Mazsgar-jurt>> nevű falu is volt (*jurt*; török szó, jelentése: haza, föld, szállás, otthon). Ezen helynevek topográfiai adatolásai oroszul történtek, viszont az orosz nyelv nem ismeri a *dzs* hangot és <<mazsgar>> valamint <<mazsgar-jurt>> lejegyzése, még a XIX. századra nyúlnak vissza, amikor is az oroszok nem alkalmazták a *d* és *zs* hangok együttes összevonását (*d*-*zs*) a *dzs* hang kifejezésére, mert ez az eljárás csak a szovjethatalom éveiben vált általános gyakorlattá, ehelyett egyszerűen -oroszos megoldással- egy *zs* hanggal helyettesítették be a tulajdonképpeni *dzs*-t. Azt is tudni kell, hogy a mai helybéli lakosság kumük kipszak-török nyelvvel ebből a szempontból ugyanaz a helyzet, mint az oroszsal, vagyis egy eredeti *dzs* hangot ők automatikusan *zs*-nek ejtenek a saját nyelvükön. Következésképpen könnyen előfordulhat, hogy valójában *madzsgar* és *madzsgar-jurt* hangzott, hajsza pontosan úgy, ahogy a magyar név ez idáig ismert legkorábbi történelmi lejegyzése Ibn Rusztánál a X. század elejéről *madzsgar* néven. Nem mintha egy fél hang eltérésnek bármilyen jelentősége is lenne, de mégiscsak fényesebben mutat egy más mellett az abszolút különbség nélküli dagesztáni és arab *madzsgar*; ezen adatolt helynevek XX. század eleji meglétének az igazolása, már önmagában véve is döntő felfedezés, sőt nyugodtan mondható akár szenzációnak is, mert rengeteg mindenre tesz pontot a magyar őstörténet kapcsán, bizonyítja azt, amit már amúgy is sokan állítottak, mégpedig hogy a magyarok az Északkelet-Kaukázusban éltek és még csak a legelején vagyunk az eszmefuttatásunknak...

Jelenleg a Dagesztáni Köztársasághoz tartozó, de a történelmi Azerbajdzsán szerves részét képező Derbent megyétől északra, mind a mai napig létezik egy <<Kicsi (!!!) Gamri>> nevű település és Derbent várostól délre van egy <<Kicsi-Kaf>> nevű barlang is. Endréj-aul'tól, azaz -korábbi nevén- Indiri településtől északi irányban 2 km távolságra a Szovjetunió régészei egy város helyére találtak rá a meglévő alapokkal. A régészeti álláspont szerint a szóban forgó várost a II-III. században építették és valamikor a VIII-IX. század eleje közti időszakban néptelenedett el.

A Derbendnáme (az eredetinek már a másolók általi kiegészített és bővített változata) szerint Ulu Madzsar és Kicsi Madzsar később aztán a Dzsulád és Tatár neveket kapta.

A Derbendnáme, Klaproth által kiadott példányában szerepel, hogy Tatár város (<<Tatartup>>) lakosságát, a város lerombolása után a Krími Kánságba hurcolták, majd onnan aztán, már tatárokkal együtt telepítették vissza őket. Ugyanabban a kiadásban, Klaproth Dzsulád települést a Terek folyó medencéjébe, Kis-Kabardia területére helyezi és ő maga azonosnak tartja Dzsuládot Tatár várossal. Ugyanakkor néhány oldallal később már Kicsi Madzsart, Dzsuládot és Tatárt is három egymástól független városnak gondolja, így saját magával kerül ellentmondásba. Mindennek az ég világon semmi jelentősége sincs a két madzsar várost illetően, mindösszesen csak egy ember elmékedéséről van szó 800 évvel az eredeti mű írásba foglalása után, amiben Dzsulád és Tatár még nem is szerepeltek. Pontosan ugyan ez a helyzet áll fenn a Derbendnáme utólagos, helyi másolói esetében is, akik Klaproth előtt, Dzsuláddal és Tatárral vélték azonosnak a Derbendnámeban szereplő Ulu- és Kicsi Madzsart és mint azt még látni fogjuk Németh Gyulánál is „csak” ez történt... Lényegét tekintve, az hogy Ulu Madzsar a későbbi Dzsuláddal, Kicsi Madzsar meg Tatárral lenne azonos, vagy hogy Dzsulád és Tatár nem is két, hanem egy ugyanazon város, mindez már csak utólagos vélekedés kérdése és érdemileg nincs összefüggésben az eredeti Derbendnámeval, mert pusztán teóriákról van szó.

Dzsulád valószínűleg az észak-oszétiai határhoz közeli szomszédos Kabard-és Balkárföldön lévő Felső Dzsulát és Alsó Dzsulát falvakkal állhat kapcsolatban. Lehetséges, hogy az Azovi-tengertől dél-keletre elterülő VIII-IX. századig létező onogur püspökségnek itt volt a székhelye. Tatártop későbbi nevén Minaret majdnem biztos, hogy Felső Dzsuláttal azonos, ugyanis ebben a faluban maradt fenn építészeti emlékműként egy híres minaret. A Derbendnáme utólagos másolói a hajdani Ulu Madzsar és Kicsi Madzsar, a jóval későbbi saját korukbeli városokkal való azonosítása kapcsán tévedhettek ugyan és van is némi ellentmondás Bakihanov és köztük a helymeghatározásában, de az eredeti Derbendnáme a meghatározó és az elsődleges, ami viszont egyértelműen Dagesztánról ír a madzsar városok esetében, tehát ez a kiindulási alap.

Magából az eredeti Derbendnámeból viszont kiderül, hogy az ősmagyarok a VI-VIII. századokban Észak-Dagesztánban éltek, és a Szaszanida-Iránnak, majd a kazár kagánnak alárendelt, saját uralkodóik voltak (név szerint nincsenek megemlítve). A Derbendnáme ezen adatai olyannyira egybevágóak a történelmi valósággal, hogy Németh Gyula maga írja le, Barthold és Thury nyomdokain hogy; „...a VII. században a kazárok uralma Perzsiának bizonyos északi, kaukázusi területeire is kiterjedt;”

Azonos-e Kicsi- és Ulu Madzsar, Kummadzsar (al-Madzsar) várossal?

Egyes kutatók, Kicsi Madzsart és Ulu Madzsart a XIV. századi arab szerzők által emlegetett Madzsar várossal azonosítják. Ibn Battuta, al-Ömeri és Abul

Fida, al-Madzsar városnak a leírásáról és annak területi elhelyezkedéséről lényeges információkat adnak. T. Levitski lengyel kutató 1978-ban megjelenő tanulmányában, Madzsar várost Oroszország Sztavropol körzetébe, Prikumszkij város szélére helyezte. Kisebb félreértésre adhat okot, hogy a mai Prikumszkij eleve nem is Sztavropolban van, hanem a Kalmük Autonóm Köztársaság területén található. Ő minden bizonnyal alapul vette Bendefy László és Németh Gyula ötven évvel korábbi kutatásait, ahol a mai Bugyonnovszk város, még Prikumszk néven szerepelt, csak miután 1973-ban Szemjon Bugyonnij szovjet tábornok meghalt, a tiszteletére a neve után átkezesztették a várost és egyúttal visszatértek egyik korábbi névalakjához is. Ezért lehetséges, hogy Levitski összekeverte a korábbi Prikumszk nevet a ma is álló, de 150 km-rel északkeletebbre lévő kalmükföldi Prikumszkij város nevével, de lényegében al-Madzsar város helyét az elődei nyomán ő is helyesen határozta meg. Ezenfelül -hogy még jobban bizonyítsa az amúgy sem egyszerű helyzetet-, a szóban forgó város a Prikumszk név előtt a Szvjatoj Kreszt nevet is viselte, sőt nagyjából egyidejűleg nevezték még Buggyennovszknak (!) és Praszkovejának is, úgyhogy a(z al-)Madzsartól a mai Bugyonnovszkig legalább hat különböző neve volt ugyanannak a helynek. A fentiekből is kitűnik, hogy al-Madzsar város körül, nem kis keveredés van, Bakay Kornél például Madzsar várost a Kuma folyó bal partján, a Kaszpi-tengerhez közel feltételezi. A régészeti kutatások eredményeként, a késő középkori Madzsar város romjaira, a Sztavropoli Határterületen a Kuma folyó bal partján, a mai Bugyonnovszk város szélén bukkantak rá. Mindezt Bendefy László, már 1941-ben megjelenő Kummagaria könyvében helyesen lokalizálta. T. Levitski, a Sztavropoli Határterületnek ezt a részét, az 1627-ben Oroszország földrajzárol készült Nagy vonal könyve című leírásban lévő Mazsarov Jurttal azonosítja. Nagyon valószínű, hogy ez a falu azonos a már korábban említett és Dagesztán területén lévő Mazsgar-jurttal ugyanis a Mazsar'ov-ból az *ov* csak orosz toldalék. A X. századi arab szerző Ibn Ruszta a magyar nevet, mint kifejezést egészen pontosan „*el-madzsar'ija*”-ként emlegeti (a dőlt betűs rész nem egyéb, mint az arab névelő és toldalék), már a 903-13-ig írt fő művében is (Az értékes drágagyöngyök könyve). (Igaz a szakemberek vitatkoznak a mű pontos keletkezési idejéről, és ez egyúttal érvényes a magyarokról forrásul szolgáló alig korábbi Az utak és birodalmak könyvére is al-Dzsahánitól -ez utóbbi történetírói munka, viszont nem maradt fenn eredeti formájában, csak másodlagos kivonatokban-; végeredményét tekintve az itt meglévő néhány évtizedes különbségeknek nincs érdemi jelentősége az esetünkben.) Tehát tényszerűen nem igaz Németh Gyulának az a megállapítása, hogy „a magyarság neve 1200-1250-ig nem magyar, hanem *mogyeri*, esetleg *mogyori*, *mogyuri*,”. Erre aztán Németh ugyanazon könyvén belül kieszközöl magának még egy hihetetlen ellentmondást: „Kronológiai tekintetben valószínű, hogy a Hét Magyar a VII-VIII. században állt össze. (Nem olyan sötét korról van szó, melyről semmit sem mondhatnánk.)...A magyarságnak nagy szerepeje volt (?). A jóval magasabb műveltségű hun-bolgárok be-szervezték birodalmukba az itt lakó magyarokat (sic!), természetesen Magyar (!!!) néven. Ehhez a nagy finnugor törzshöz (sic!) azután hun-bolgár módra hozzájött még hat törzs finnugor és bolgár elemekből (sic!). Így jött létre a 600-700

körül a Káma és Bjelaja vidékén (sic!) a magyarság magja, a *Hét Magyar nép*. Több mint valószínű, hogy az egymáshoz nagyon hasonló két falunév; Mazsar és Mazsgar, valójában egyazon települést takarja, a minimális hangalaki eltérés adódhat mindössze abból, hogy az előbbi 1627-es, míg az utóbbi 1913-as adat. Feltételezésünk szerint ezért Levitski ezt a falut a neve alapján tévesen azonosította a Sztavropolban fekvő hajdani al-Madzsar várossal. Akárhogy is történt ennek gyakorlatilag azért nincs jelentősége, mert magát a késő középkori Madzsar várost - mint ahogy arról, már esett szó - jó helyre tette.

1332-33-ban Krímből, Asztrahánba (Hesterhán) utazó híres arab földrajztudós Ibn Battuta Madzsar városban is megfordult és széleskörű leírást adott róla. Eszerint Madzsar város egy nagy folyó partján fekszik, és a saját méreteihez képest nagy jelentőséggel bír. Madzsar város a török törzsek fanatósága alatt lévő városok legszebbike. Abul Fida ezt a várost, már Kummadszar néven emlegeti. T. Levitski nézete szerint a Kummadszar névből a Kum szó a Kuma folyót jeleni, és egyúttal Madzsar várost a Kuma folyó partjára helyezi. Abul Fida, Kummadszar várost Vaskapu, azaz Derbent és Al-Azaq (Azovi-tenger) között félúton jelöli meg, ez nagyjából megfelel a Kuma folyó medencéjének. Bugyonnovszk valóban félúton található Derbent és az Azovi-tenger között, maga Németh Gyula is azt írja Madzsar városról Klaproth alapján, hogy a „Kuma mellett volt, ott, ahol a Bujvola (*ma Mokraja Bujvola*) a Kumába ömlik”, vagyis ezzel Németh is a Bugyonnovszk melletti helymeghatározással ért egyet, csak hogy ő a Derbendnáméből ismert Kicsi Madzsarral és Ulu Madzsarral azonosítja al-Madzsar várost (még hozzá tévesen). Ugyanakkor tagadja a Derbendnámében adatolt; VI. századi keltezésüket. Talán az állhatna (!), Németh téves azonosítása mögött, hogy Bendefy László, már 1941-ben beszámolt a néhai Madzsar város környéki romokról, amiket ő maga Kummagaria című könyvében Felső-Magyarnak és Alsó-Magyarnak nevez, csak hogy Bendefy soha nem nevezte se Kicsi-nek se Nagy-nak legkevesébé pedig Ulu-nak, sőt ez ellen határozottan kelt, mint ahogy azt, még látni fogjuk. Nézzük meg mit írt Bendefy és ő maga, hogyan is nevezte a Prikumszk (ma; Bugyonnovszk) körüli maradványokat, amik még csak nem is egy időből valók: „Magyar (*ez a tényleges XIV. századi al-Madzsar város, ami pontosan a Kuma és a Bujvola kereszteződésének hajlatában van*) közelében, attól délnyugatra kisebb külváros feküdt. Romjait Felső-Magyarnak nevezik. Keleti irányban a Bujvola torkolatától 19 km-re találunk ismét romokat. Ezen a helyen három majorság köré csoportosult kisebb falu állott. Romjai Alsó-Magyar néven ismeretesek.” Ami Bendefynél még szimplán Magyar (Madzsar), illetve Felső- és Alsó- volt, ugyanaz már Bakaynál Nagy-, Felső- és Kicsi-ként szerepel: „A Kuma folyó partján települt Kicsi-Madzsar (*ez Bendefynél, még Alsó-Madzsar*), az ettől 18 versznyire (*1 verszt=1.0668 km*) fekvő Nagy-Madzsar (*ez Bendefynél egyszerűen; Magyar vagy Madzsar mindenféle jelző nélkül*) és ettől további 3 versznyire Felső (Verhnyij) Madzsar (*az egyetlen, ami egyezik Bendefy jelölésével*).” Természetesen egy VI. századi eredeti nyelven (értésd; fordítás nélkül) <<kicsi (!!!)>> és <<ulu (=nagy)>> jelzőknek az égvilágon semmi köze sincs XX. századi, kései, szín-tiszta orosz nyelvű Málénkij, „Bolsije” és „Verhnyij” jelzőkhöz, talán ez senki számára nem szorul további ma-

gyarázatra... Visszatérve a kiindulási ponthoz, ahol Németh egy megdöbbenő csúsztatást végzett az ominózus idézet pontosan úgy hangzik, hogy: „Pár évtizeddel később Ibn Battuta ad róla hírt el-madzsar (*értésd; al-Madzsar vagy Kummadszar*) néven. Az 1600 körül írott Derbend-náme szerint e várost (!!) Anósírván perzsa király építette a VI. század első felében (Ezen állításnak természetesen semmi alapja sincs).” E két teljesen különböző forrásadatot, csak Németh kapcsolta össze, abszolút önkényes alapon, holott a kettőnek semmi köze egymáshoz azon túl, hogy szerepel bennük a 'madzsar' névalak... Ráadásul ezt aztán egyetlen bekezdéssel odébb a következő oldalon még egyszer elköveti és „természetesen” még durvább formában: „Madzsar több részből állott (*itt hivatkozik Bendefyre 111-es lábjegyzet alatt*) a Derbend-náme Kicsi-Madzsart és Ulu-Madzsart említ (*itt meg hivatkozik 112-es lábjegyzettel a Kazem Beg által kiadott Derbendnáméra*)”. Annyi még igaz, amit Bendefy kutatásai alapján tudni vél, hogy a néhai al-Madzsar város viszonylagos közelségében elhelyezkedő romok több részből állottak, csak éppen a Derbendnámé által említett Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar nem arra a városra vonatkoznak és soha nem is vonatkoztak senki másnál, egyetlenegy történelmi forrásban sem, de még történet-szeknél sem, se Klaprothnál se Bendefynél, akire folyton folyvást hivatkozik Kummadszar (al-Madzsar) kapcsán. Mégis mi az, ami alapot adhatott Némethnek egy ekkora - végzetesnek bizonyuló-, tévedésnek a levonására Bendefy könyvében. Ő maga ugyanis egészen konkrétan az 1942-ben megjelent A magyarság kaukázusi őshazája című könyv 348. oldalára hivatkozik a 111-es lábjegyzetében. Nézzük meg, hogy vajon mi is lehetett az, ami esetleg elfogadható okot szolgáltatott Némethnek egy ilyen mérvű „félreértés” levonására, abban az esetben, ha jóhiszeműek vagyunk. Rögtön kezdjük egy oldallal korábban a Bendefy által írt könyvben, ez ugyanis, már eleve sok mindent megmagyaráz: „Már csupán kegyeletből is célszerű lesz, ha megtartjuk a Gmelin által bevezetett Alsó-, ill. Felsőmagyar elnevezéseket, azonban a középpütt fekvő székvárosra főleg a megkülönböztető >>Középső<<- jelző megtartása, annál is inkább mert...” Mindebből rögtön kiderül, hogy csupán teljesen tetszőleges, fiktív elnevezésekről van szó a romvárosok esetében és nem a történelmi nevükről, tehát semmi jelentősége sincs annak, hogy most Málénkij, „Bolsije” vagy „Verhnyij” jelzőkkel illetjük a romokat, mert ezek mind csak utólagos műnevek, amelyek közül eleve csak az egyiket - a középpütt lévő- hozzák kapcsolatba a késő középkori Madzsar várossal. Most nézzük a 348. oldalt, amire Németh hivatkozik: „Gmelin a romokat 1772. szeptember 21.-én kereste fel... (*S. G. Gmelin német kutatóról van szó Klaproth elődjéről, aki elsőként foglalkozott érdemben al-Madzsarral, mint történész*) A Kuma és Bujvola torkolatától 19 km-rel keletre találta az első romokat. Ezeket Első-, vagy Alsó-Magyarnak nevezte. E romok közelében fekszik a ma is virágzó (!) Kavszkaj-Uszvjjet, vagy más néven Borgon-Madzsar (vagy egyszerűen: Madzsar) község. Borgon-Madzsar nevét onnét vette, hogy Skarzsinski nevű földesura burgundi szőlőt ültetett a határban. A környék tatár lakossága Kicsine-Madzsarnak nevezi... Ma az oroszok a romokat (*itt már a tényleges al-Madzsar romjairól van szó*) Szerednoj-Madzsarinak (Középső Magyar) nevezik.” Tehát, még csak nem is a romvárosról van szó, amire Né-



meth célozhat a Derbendnámében szereplő Kicsi Madzsar kapcsán, hanem egy virágzó településről, amit történetesen a helyi tatárok a saját nyelvükön KICSINE jelzővel illetnek... Azt természetesen tudni kell, hogy a „KICSI” teljesen magyar szó, még akkor is, ha a török megfelelői hasonlóak, de ettől még távolról sem összekeverendőek! A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint: „Megfelelője, ma csak a csuvasból van kimutatva; vö. csuvas *kőzön* 'kicsi'... A magyarban eredetibb *kicsin*~*kicsiny*-ből rövidüléssel keletkezett a *kicsi*.” Most azon lehetne vitatkozni, hogy melyik az „eredetibb”, de a lényeg, hogy a *kicsi* teljesen magyar szó, sőt az etimológiai szótár szerint, ez már a magyar nyelven belül egy másodlagosan keletkezett alak. Az egy irányba kutakodó nyelvészeink ezek szerint nem tudják, de valójában a magyaron kívül még a türkmén (értsd; ez esetben a türkménisztáni türkmén) és a kirgiz nyelvben is megtalálható a *kicsi* szó, csak hogy ezen népek soha nem jártak, sem a Kaukázusban, sem a kelet-európai sztyeppen, de egész Európa és Elő-Ázsia egyetlen pontján sem, így bizonyos, hogy a Derbendnámében sem utánuk maradt hátra a VI. századi Kicsi Madzsar; ráadásul pont egy „magyar” jelentésű alakkal együtt... Az oszmán-törökben ugyanez a szó *kücsük*, míg az azerbajdzsánban, már *kicsik*, de ettől, még egyetlen azerbajdzsáninak sem állna rá a szája, hogy *kicsik* helyett magyarul *kicsi*-t mondjon, mint ahogy mi sem mondanánk csak úgy kicsi helyett *kics*-et, nagy helyett *na*-t, vagy magas helyett *maga*-t, talán ez mindenki számára könnyen belátható; arról nem is szólva, hogy a VI. században még a környéken sem voltak az oszmánok és azerbajdzsánok nyelvi elődei az oguz-törökök, sem az észak-kaukázusi népek kipszak nyelvű ősei. A kumükök kipszak nyelvében a magyar 'kicsi' már *giccsi k* nélkül, de a Derbendnámében se nem azerbajdzsánul *Kicsik* Madzsar se nem kumükül *Giccsi* Madzsar, hanem teljesen magyar nyelven „Kicsi Madzsar” ('magyar'; régi magyar nyelven „madzsar”, erről már volt szó). A történelmi Albánia hozzávetőleges határai a Kaukázusban a VII-VIII. század tájékán. (Artamonov 1962, 200.)] Félreértések elkerülése végett, még egyszer kihangsúlyozandó, hogy a Derbendnáme ráadásul még csak nem is török nyelvű forrás (!), hanem perzsa (vagy még valószínűbb, hogy az arab az elsődleges nyelv, amin írásban rögzítették a XI. században a helyiek -értsd az óslakosság; „albánok”/semminemű kapcsolatban nem állnak a balkán-félszigeti albánokkal/ és dagesztániak- elmondása alapján). Természetesen messze nem mindegy egy történelmi forrás tekintetében, hogy Kicsi- vagy tatárul Kicsine- valami! Megdöbbentő, hogy Németh Gyula turkológus és nyelvész létére egy Derbent környéki (magyar) KICSI szót „egy” romváros kapcsán összekeverne a XVIII. század végi sztavropoli tatár KICSINE szóval, ami ráadásul egy teljesen ép településre vonatkozik; amennyiben ő nem ezt vette a hivatkozása alapjául, még akkor is az egymásra épülő, sokszoros csúsztatások valóságos attrakciójától van módunk hűledezni... Ugyanis, ha erre célzott, ha nem, mindenféleképpen egy hihetetlenül felületes összemosásról van szó; egy ideig a mi számunkra is kérdés volt, hogy ez tudatos volt-e Németh Gyula részéről, vagy sem? Lényegét tekintve két teljesen különböző forrást kapcsol össze a legnagyobb lezsértséggel, amit aztán azzal tetéz, hogy a Kazem Beg-féle 1851-es kiadású Derbendnámében szereplő Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar kapcsán, egyene-

sen azt írja bele annak lábjegyzetébe, hogy „<romjai között ma is van Madzsar nevű helység>”, holott még csak nem is egyazon helyről van szó és al-Madzsar várost ő előtte soha senki nem is azonosította a Derbendnámében szereplő Kicsi- és Ulu Madzsarral. Azontúl, hogy Dagesztánban voltak, azt se lehet tudni teljes bizonyossággal, hogy hol vannak a romjaik, amennyiben egyáltalán maradtak utánuk számottevő maradványok, e tekintetben soha nem is történtek ásatások. Bakihanov Indiri-Éndréj falunál egy Csumlu nevezetű helyen véli a néhai Kicsi Madzsart, pontosan ott, ahol viszont még az 1913-ban kiadott orosz földrajzi munkákban is 2 <<mazsgar>> nevű helynév szerepel egymás mellett Haszavjurt körzetében. A Dernetnáme kései másolói, már Ulu Madzsart Dzsulád, Kicsi Madzsart meg Tatár várossal azonosítják, úgy hogy közben minden valószínűség szerint Dzsulád és Tatár eleve azonosak voltak, tehát ellentmondásosnak tűnik a másolók megjegyzése. Netán, ha Ulu- vagy Kicsi Madzsar város azonos lenne ezzel a kései várossal (vagy mindkét Madzsar város azonos lenne Dzsulád és Tatár várossal külön-külön, amennyiben ez utóbbiak nem egyek) még abban az esetben is Klaproth Dzsulád várost Kis-Kabardiába a Terek mellékére helyezi, ami megint csak messze nem azonos a Kuma menti al-Madzsarral. (Az, hogy az utólagos másolók több mint 500 évvel később (!), mit fűztek hozzá az eredeti forráshoz, e tekintetben teljesen mellékes.) Na most az igaz probléma ott van Némethnél, hogy ugyanezt a megdöbbentő felületességet, vagy tudatos csúsztatást, már korábban is elkövette, mégpedig a könyve első kiadásában, amikor még mit sem tudott Kicsine-Madzsar vagy más néven Borgon-Madzsar/Kavszkaj-Uszvjat XVIII. századi „virágzó” településről, ugyanis Bedefynek csak 12 évvel később, 1942-ben jelent meg a kutatómunkája, és Németh csak ezután a második kiadású bővített könyvében hivatkozik arra a bizonyos oldalra, amin az általunk idézet -Gmelinig visszamenő- megállapítások is szerepelnek. 1930-ban Németh Gyula mindenféle hivatkozás nélkül az alábbiakat írja a Kuma menti al-Madzsar városról: „Abul Fida adja róla az első tudósítást 1321-ben. *Kummadzsar*-nak, Kuma melletti *Madzsar*-nak nevezi a várost. Pár évtizeddel később Ibn Battuta ad róla hírt *el-madzsar* néven. Az 1600 körül írott Derbendnáme szerint e várost Anósírván perzsa király építette a VI. század első felében. (Ezen állításának természetesen semmi alapja sincs.) (*Igen ám, csak hogy a Derbendnáme nem is erről a várossal ír!*) ...Madzsar több részből állott; a Derbend-náme *Kicsi-Madzsar*-t és *Ulu-Madzsar*-t említ.” Megint csak összekapcsolja a nem összetartozókat és ez alkalommal nem utal se Kicsine-Madzsarra se a környék 3 romjára, mert Bedefy könyve még csak több mint egy évtizeddel később fog megjelenni. Ugyan később se közvetlenül Kicsine-Madzsarra hivatkozik, hanem csak arra, hogy Bendefynél is a Kuma menti „Madzsar több részből állott”, de akkor ez megint csak egy óriási nagy csúsztatás vagy jobb esetben is egy megengedhetetlen felületesség volna, mert ezúttal sincs semmi köze a Derbendnáméhoz... Bedefy pontosan emiatt, nagyon alaposan és teljes joggal le is korholta Némethet a könyvében, amit még közölni fogunk és egyúttal rávilágítunk, hogy hogyan is történhetett egy ilyen mértékű „kisiklás”, ami döntő jelentőségűnek bizonyult a későbbiek folyamán. Ezek után nem lehet rajta csodálkozni, hogy egy tévesen megítélt és minden másnál fajsúlyosabb történelmi

alapkérdés, már a kezdeteknél így félrevitte a teljes magyar őstörténet kutatást... Tisztában kell lennünk, hogy Németh részéről, egyszerűen egy olyan módszertani hibával állunk szemben, ami már túl van a minősítés határán, illetőleg csak a legnagyobb kontárok képesek elkövetni. Igaz ugyan, hogy ő nem is történész volt, hanem nyelvész (csak akkor miért foglalkozik forráselemzéssel, ha nem ért hozzá...); gyakorlatilag a forráskezelés és elemzés teljes hozzá nem értéséről tanúskodik az, amit ebben az esetben (is) művelt. Jobb helyeken, történelem szakon ugyan ezért, az előadó az első szenvedélyes felindulás után, udvariasan de annál határozottabb módon tanácsolta volna el a hallgatót tanulmányainak a további folytatásától, mondván hogy reménytelen eset az illető, talán az egyetem parkolójából is kitiltották volna, nemhogy még akadémiai tagsággal jutalmazták... Így lehet két teljesen különböző dolog esetében az egyiket kiütni és hitelteleníteni és egyúttal óriási zavart kelteni, ami máig él és hat a magyar őstörténettel foglalkozók körében. Mert ki az, aki Magyarországon érdemben ismeri a Derbendnámét...? Megkockáztatom, hogy a magyar történészek 99.9 %-a még csak a nevével sem találkozott soha életében, de attól, hogy nem ismerik még létezik és hiteles; az biztos, hogy az egész országban egyetlen ember sem akad, aki mélységében ismerné, mint történész, mert akkor már réges-régen szenzáció lett volna belőle. Ezért aztán a sok magyar történész jobb esetben is olvas két tömondatot (!) Némethnél a Derbendnáméről és gond nélkül átsiklik felette, hogy akkor az biztosan úgy is van, mert ő már csak tudja, pláne akkor, ha az illető először találkozik a forrás nevével... Amilyen alapon Németh azonosította a Derbendnámében szereplő Kicsi Madzsart és Ulu Madzsart, a Kuma menti al-Madzsarral, ugyanezzel a (hibás) logikával ezt még jó néhány Madzsar nevű településsel is megtehetné volna szerte a Kaukázusban, mert ahogyan azt a későbbiek folyamán még látni fogjuk több is van belőlük. Abba, már nem is érdemes belemenni, hogy az említett Prikumszk-Bugyonnovszk környéki romok nem is egykorúak (Verhnyij vagy Felső Madzsar például jóval későbbi keltezésű) és csakis a Kuma-Bujvola könyökében lévő Madzsarnak nevezett főromot tartják a Timur Lenk által elpusztított XIV. századi al-Madzsar városnak. Ezért is végeztek kizárólag itt ásátásokat és a Derbendnámében még csak véletlenül sem szerepel a Kuma folyó, mert ahogy az nevéből is kitűnik kizárólag a Derbent környéki azerbajdzsáni és dagesztáni eseményekkel foglalkozik, mégpedig a XI. századdal bezárólag! Tehát nagyon finoman szólva is „főltébb érdekes” az azonosításnak az a módja, amikor két a VIII. század harmadától, már nem is létező dagesztáni várost azonosítanak egy a XIII-XIV. századnál nem korábbi sztavropoli várossal.

Németh egyúttal azt is állítja -mindenféle magyarázat nélkül-, hogy a Derbendnámé az 1600-as években íródott, ami azért is meglehetősen meglehetősen, mert minden egyes szakértő -köztük maga Klaproth is-, elsősorban a korábbi szájhagyományok alapján, egészen az V. századtól kezdődően felölölő, majd a XI. században lejegyzésre került teljesen hiteles forrásgyűjteménynek tartja a Derbendnámét. A Derbendnámé keletezését illetően, legfeljebb az téveszthette meg Némethet, hogy a fordítók általi XVI. századi kiegészített változatát vette alapul, az viszont, már egy bővített változata az eredeti írásműnek, vagy mint

Bendefy ő is-a fordítót hitte a Derbendnámé szerzőjének. A lényeg, hogy Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar története az eredeti alap-Derbendnámében szerepel, méghozzá pontosan a 722/723-as kazár-arab háborúig, aminek már önmagában is óriási nagy jelentősége van.

#### Végkövetkeztetés a három Madzsar városra vonatkozólag

Összefoglalva; Madzsar város a Bugyonnovszk melletti késő középkori régészeti réteggel azonosítható, míg ezzel szemben Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar VI. századi alapjainak a lerakása a Derbendnáméból ismert. Ezenfelül Kicsi Madzsart és Ulu Madzsart a Derbendnámé egymástól távol eső, két teljesen különálló helységként írja le, ellentétben al-Madzsarral, ami mindössze 1 város volt, már önmagában ezért is kizárt az egymással történő azonosításuk. A bővített-Derbendnáméból ismertté válik, hogy az egyik magyar-városnak az utódja (amit később Tatárnak hívtak), a Krími Kánság idejében hanyatlott le, vagyis ez azt jelenti, hogy a Krími Kánság XV. századi létrejöttét megelőzően ez nem következhetett be. Mindezen utótörténet és a történelmi (értsd: eredeti) Derbendnámé másolásának-fordításainak ideje közötti eltelt időt figyelembe véve megállapítható, hogy a Derbendnámében, a Kicsi Madzsarra és Ulu Madzsarra vonatkozó eredeti (!) adatok és információk teljesen megbízhatónak tekinthetők. Ugyan úgy, ahogyan a helyi történészek is bizonyítottan hitelesnek tartják a Derbendnámé adatait a szaszanida korra vonatkozóan, mind Azerbajdzsán, mind pedig Dagesztán tekintetében. A tények világossá teszik, hogy Kicsi Madzsar-Ulu Madzsar és al-Madzsar városok térben és időben is teljesen különböző települések voltak és a „kettőt” (egész pontosan hármat) később aztán teljesen tévesen próbálta összemosni -elsősorban Németh Gyula nyomán-, az említettekén kívül, még történészek egész sora (ennek okaira idővel, még vizsgatérünk), al-Madzsar városra egy korabeli utazó sem használta soha a Kicsi, vagy Ulu (=nagy) jelzőket és Kicsi Madzsar valamint Ulu Madzsar városok csak is és kizárólag a Derbendnámében találhatók meg és semmilyen más történelmi forrás, vagy szóbeli hagyomány nem említi őket. A Derbendnámében szereplő összes létező helynév közül, Derbenttől a legtávolabbra eső hely, az Gendzse (délnyugatra) és (északnyugatra) az a Gulbakh, ahol maga Indiri falu is feküdt. (Indiri falu és a néhai Kicsi Madzsar város egymással történő azonosítása kapcsán, nem muszáj ugyan hinni Bakihanovnak, de tudomásul kell venni egyrészt a Haszavjurt melletti <<mazsgar>> helyneveket -ezek ugyanis tények-, másrészt megkerülhetetlen az eredeti alap-Derbendnámé, ami teljesen világosan és egyértelműen Dagesztán területén írja le a két Madzsar várost.) Gulbakh a valamikori történelmi Dagesztánnak a legészakibb területe volt és egyúttal a Derbendnámében szereplő legtávolabbi hely, ez már önmagában is kizárja Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar városoknak a Sztavropolban fekvő al-Madzsar várossal történő azonosítását. A Derbendnámé eseményeinek lineáris időrendje a XI. században teljesen a végére ér (!), ami azt jelenti, hogy nem is keletkezhetett később, mert ha így lenne, akkor a XI. század utáni események is folytatódagasan

lejegyzésre kerültek volna benne (a másolók által történő utólagos kiegészítések és megjegyzések természetesen nem tartoznak az eredeti forrásműhöz). Ezenfelül Kicsi Madzsar, Ulu Madzsar, Kojkab, Sahabad városok, valamint Ihrán, Gulbakh földrajzi nevek semmilyen más forrásban nem szerepelnek, kizárólag a Derbendnáméból ismertek. Ezek a tényezők mind a Derbendnámé hitelességét és eredetiségét támasztják alá. A Derbendnámét kivétel nélkül az összes azerbajdzsáni történész teljes mértékben hiteles és alap-forrásnak tartja, a térség történetét illetően, ez még csak nem is vitakérdés a hozzáértők körében!

#### A „szavárd-magyarok”

A IX-X. századi arab forrásokban (Baladzuri, Maszudi) egy szijavurdi/szijavardi nevű népcsoportról emlékeznek meg, akik 752 körül Azerbajdzsánban, Semkir (Samhor) városát elfoglalták, majd azt követően teljesen romba is döntötték (a város, téglá és kő építésű monumentális falai ma is állnak és még romjaikban is rendkívül impozánsak). Komoly hiányosságnak tekintendő, hogy „Petrik” Istvánt leszámítva a magyar történészek (eltekinthet néhány amatőr kutatótól) mit sem tudnak a szavárdok semkiri ostromáról (még maga Németh Gyula a leginkább lexikális jellegű adatgyűjtő és forrásfeldolgozó is csak azt ismeri, hogy Baladzuri említi először a Kaukázuson túl megjelenő szavárdokat), mert csak Marquart és a többi XIX. század végi német polihisztor forrásfeldolgozásaiból mindössze csak közvetve kutatnak, amik gyakran pontatlanok és ezért csak részeredményekhez vezetnek. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az azerbajdzsánok (és oroszok is) amennyire csak lehet, visszamennek egészen az eredeti forrásokig, hogy minél hitelesebben feldolgozzák a saját történelmüket.

Az arab történészek által lejegyzett szijavurdi törzseket a középkori örmény forrásokban szereplő szevordi népcsoporttal azonosítják. Bíborbanszületett Konsztantinosz bizánci császár (913-959) A birodalom kormányzásáról című művében a magyarokat szavardi-aszfali-nek nevezi (aszfali v. aszfali annyi mint; rendíthetetlen). A szevordikat először 1881-ben K. Y. Qrot azonosította a VII. -Bíborbanszületett- Konsztantinosz által lejegyzett szavardi néppel, ezek után egy egész sor külföldi és magyar történész azonosult ezzel a megállapítással (pl.: Thury József, Németh Gyula, Györffy György, Czegléd Károly). A VII. Konsztantinosz által leírtak alapján, Levédiában (az Azovi-tenger melléke a Kubán folyóig) a magyarokat ért besenyő támadás után a -türköknek nevezett- magyarok hadserege két részre szakadt. „Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén telepedett le, és ezeket a türkök (értsd: magyarok) régi nevén mostanáig *sabartoi asphaloi*-nak hívják,” (A „*sabartoi asphaloi*” ejtése; szavarti aszfali/szavardi aszfali/szavartü aszfali.) Csakhogy, ez az esemény a történészek többségének véleménye szerint jóval később volt, mint az előbb említett arab források által leírt 752-es semkiri ostrom. Korábban mindenki elfogadta a Regino prümi apát által lejegyzett 889-es dátumot, mint a magyarok és a besenyők közötti „első” összeecsapás idejét. Ezt látszik megerősíteni, VII. Konsztantinosz azon kitétele is, mi szerint a magyarokat a Levédiában ért első besenyő támadás

és az azt követő rövid időn belül lezajlott események -a kazár kagán és Levedi közötti találkozó, majd Árpád pajzsra emelése- után, „néhány év múlva” a besenyők ismét (másodjára) rátörtek a magyarokra. Ez utóbbiról kétséget kizáróan tudjuk, hogy 895-ben lehetett, hogyha a Honfoglalást vesszük alapul. Van egyszer a Regino prümi apát által lejegyzett 889-es dátum, mint egy besenyő támadás időpontja (ő ugyanis nem említi két besenyő támadást), és van másodszor a 895-ös Honfoglalás, amit részben, az azt közvetlenül megelőző besenyő támadásra vezetnek vissza. A 889 és a 895-ös dátum között a Konsztantinosz által leírtaknak megfelelően valóban csak „néhány év” különbség van, csak hogy Regino minden magyarokkal kapcsolatos adatát a 889-es évszám mögé írta be és ő eleve csak egy besenyő támadást örökít meg, ellentétben Konsztantinoszsal. Ezért Györffy György jogosan vetette fel, hogy a Regino által lejegyzett 889-es dátum nem alkalmas semmiféle esetleges első besenyő támadás és a Levédiából Etelközbe történő átköltözés időpontjának a meghatározására. Jó harminc éve a magyar őstörténettel foglalkozó kutatók többsége, elkezdett korábbi időpontokat keresni a Levédiából, Etelközbe történő áttelepüléshez. Esetünkben ennek azért van jelentősége, mert Konsztantinosz szerint ez az időpont egyúttal a magyarok, egy a kisebbik részének Perzsia vidékére történő elszakadásával is egybeesik, amit minden történész a Kaukázusontúllal azonosít. Az időpontok a 830-as évektől egészen a korábban általánosan elfogadott 889-ig szóródnak; Harmatta János: 830, Benkő Loránd: 860 és így tovább. Jelenlegi ismereteink alapján a kérdésre nem lehet egyértelmű-határozott választ adni, a másik probléma, hogy több szerzőnél is a Levédiából való elköltözés és az „első” besenyő támadás (nagy kérdés, hogy volt-e egyáltalán második is...) időpontjai nem esnek egybe. Györffy György a 750-es évekre teszi a magyarokat ért első besenyő támadást, így a többségi magyarokból kivált szavárd-magyarok Perzsia vidékére költözését is. Ez esetben ez az adat tökéletesen egybeesne, a Baladzuri által lejegyzett Azerbajdzsánban felbukkanó szijavurdiakkal, akik 752 körül kifosztották Semkirt, viszont ezzel azt állítja, hogy Konsztantinosz rosszul jegyezte le mind az időt, mind a helyet, mert ez csakis 150 évvel korábban, valahol a Volga folyóknál történhetett, nem pedig Levédiában. Elméletileg persze abból is kiindulhatunk, hogy Konsztantinosz jól jegyezte le mind az egymás utáni besenyő támadásokat, mind pedig a helyszínt, és a magyarok egy része tudatosan délkelet felé vette az irányt, hogy a már -hozzávetőlegesen- 150 éve a Kaukázuson túl élő testvéreik, biztonságos szállásterületeire költözve csatlakozzanak hozzájuk. Györffy Györgyön kívül Czegléd Károly és Dümmerth Dezső is egy a Konsztantinosz által leírtaknál 200 (!) évvel korábbi besenyő támadást vallott, mondván, hogy a nép kollektív emlékezetében és az emberi memóriában össze-sűrűsödnek az események. Később aztán Czegléd felülvizsgálta korábbi álláspontját és a „szavarti aszfali (magyarok) Kaukázusba költözését 854-re helyezi, amikor a két nagy kaukázusi hegysoroson biztosított volt részükre az átkelés. Az áttelepülést pedig a kangar-besenyő és a szavárd magyarok csatája idézte elő.” Mindenesetre, ha M. I. Artamonov és Györffy György, VII. Konsztantinoszt az első besenyő támadás -és egyúttal a szavárd magyaroknak Perzsiába költözése- idejének és helyének összekeverésével „vádolják” is, a magyaroknak egy

esetleges IX. századi második hullámát a Dél-Kaukázusba (az első a Baladzuri által lejegyzett adatot megelőzően történt) minden további nélkül el lehet fogadni. „Baladuri tudósítása ellenben semmiképpen sem kifogásolható, így tehát a szavárdik Örményországban (valójában Albánia-Azerbajdzsán: a könyv szerzői) való megjelenését a 750 és 760 közötti időre tehetjük.” Komoly problémát jelent azonban az, hogy legújabbban, már azt mondják, hogy soha nem is volt „korai, első besenyő támadás”, mert a besenyők csak 894-ben kezdték meg átlépni a Volga vonalát a közép ázsiai úz támadás következtében, amikor a magyarok, már legalább 150 éve a Fekete-tenger partvidékén éltek. Emiatt aztán a két nép, korábban soha nem is találkozhatott egymással, sem Levédiában sem attól keletebbre. Így csak éppen arra nincs magyarázat, hogy akkor a magyarok egy része, megőrizve a magyarok régi szavárd nevét miért költözik „700 után” Levédiából a Dél-Kaukázusba az elfogadott akadémiai álláspont szerint, úgy is lehet fogalmazni, hogy van egy hihetetlen nagy ellentmondás, amit mind a mai napig nem tudnak feloldani. Ezért aztán Azerbajdzsán területén a VIII. század történelmi eseményeivel kapcsolatban lejegyzett szevordik, nagyon valószínű, hogy a VI-VIII. századokban fennálló magyarok dagesztáni kolóniájával (Kicsi Madzsar és Ulu Madzsar) hozható összefüggésbe. Ez már pusztán a földrajzi közelség és a történelmi kapcsolatok is (dagesztáni hunok, szabiok, majd kazárok és Albánia-Azerbajdzsán között) önmaguktól magyaráznák, mint a logikailag legkézenfekvőbb megoldást. Attól sem tekinthetünk el, hogy történészek egész nemzedéke „vádolta” meg Konsztantinoszt, hogy keveri az időt és a helyet; Igen ez könnyen előfordulhat, csak éppen nem északkeleten a Volga-könyök vidékén szakadt ketté a magyarság, hanem délkeleten Albánia-Dagesztán területén (aminek következtében egy rész a Dél-Kaukázusba települt át) és nem besenyő, hanem arab támadás következtében, mert ezzel az erővel, ez utóbbit is ugyanúgy nyugodtan összekeverhette Konsztantinosz jó 200 év távlatából...

A IX. században élt Baladzuri leírása alapján, Semkirre egyszerre több különböző irányból özönlöttek a szijavurdik. Ez áttételesen utalhat talán a szijavurdiknak, egy nagy területen történő tömeges megtelepedésére. A X. századi híres arab történetíró, Maszudi a szijavurdikat, a már Tiflisz utáni Kür (Kur v. Kura) folyó partjaira (völgyébe) teszi - „Samkur városa mellett” - és rettegett, erős-harcos népként ír róluk, ugyanakkor egy örmény etnikai csoportnak tartja őket. (Ehhez egy nagyon hasonló megjegyzés maradt fenn, al-Isztakhrinak, Az utak és birodalmak könyve című művének egyik példányában lévő későbbi betoldásában; „Barda és Samkur mögött van egy szijavardi nevű örményfajta haszontalan romlott rablónép.”) Maszudinak ez utóbbi megállapítása, mi szerint a szevordik örmények lettek volna, lényegében két okra vezethető vissza, az első egy népetimológiai észrevétel. A szevordi alak, már az eredeti és valódi szavárd alaknak az örmény nyelvbe átkerült torzult változata. Ugyanis a *szev* örményül feketét jelent, az *ordi* meg fiú jelentéssel bír örmény nyelven, így az eredeti *szavárdi*-ből (szav-ardi), lett *szev-ordi* 'fekete-fiú' (mindösszesen 2 magánhangzó eltéréssel), mert a *szavárdi* alak hangzásában teljesen véletlenül hasonlított, egy eredetileg etimológiai kapcsolatban nem álló örmény szóösszevonásra. Mindezeket maga Németh Gyula is világosan leírja: „Ennek megfelelője a

magyar *szavárdi*, amelyben a -*di* magyar képző... A *szavárdi* alakot látjuk Konsztantinosz Porphyrogenetosnál és a IX. századi Baladurinál. A *szavárdi* alakból magyarázható örmény népetimológiával a *szevordik* 'fekete fiúk' örmény forma. S ugyancsak egy 'fekete' jelentésű perzsa szóval, a *szijáh*-val összevegyülve jött létre az arab *szijavardi* alak. Az örmény szevordi alak elkerült a görögbe is. Konsztantinosz a De caerimoniis c. művében Σαρβοι[ν] [=Σεβορι-] (szerboti /=szeborti/) néven említi a szavárdokat, s nevüket le is fordítja ilyen formán: ΜαΓρα παῖδια 'fekete fiúk'... A nép neve magyarul *szavárdi* volt, ebből minden további nélkül keletkezett az örmény *szevordi* 'fekete fiú' alak, népetimológiás elváltozással.”

#### Madzsar Garaolan és Garaolan

Az ősmagyarok kaukázusi töredéknépe, a külföldi földrajztudósok előtt is ismert volt; Tardy Lajos nevéhez kötődik annak a bécsi Nemzeti Könyvtárban őrzött titokzatos XVI. századi térképnek a felfedezése, ami a Fekete és Kaszpi-tenger között ábrázolt Grúziát (valójában a teljes Észak- és Dél-Kaukázust), mint a „hajdani Magyarországot”-ot tünteti fel. A kézirat latin szöveg eredetije; „Georgia seu Hungaria antiqua”, ami annyit tesz; „Grúzia, vagyis a hajdani Magyarország”. Igaz ez így ebben a formában -ami szerint „Grúzia” alatt voltaképpen az egész Kaukázust értették- vonatkozhatott egyben a tényleges dagesztáni magyar őshazára is.

Amint arról, már esett szó, az összes magyar szaktörténész magyaroknak tartja a szevordikat, talán tömörségével mégis mindközül Bende László fogalmaz a legpontosabban, amikor azt írja, hogy: „A kurvidéki Szevortik, azaz Szavárd-föld, XI. századi tájnév aligha vonatkozhatik másra, mint az említett, a Kur folyó vidékére menekült és Udi tartományban letelepült szavárd-magyar népre...” Tudni kell azt, hogy abban az időben Albánia-Azerbajdzsán, etnikai értelemben véve, még egy nagyon tarka képet mutatott, ahol ugyan mindig is az albánok tették ki a relatív többséget, de mellettük, még több tucat másik nép is élt. Ezekből az egyik, a többségi magyarokból, valamikor a 700-as évek első felében kivált tősgyökeres magyar szavárd/szevordi nép volt, akiről azt tartja a teljes magyar és nemzetközi történész társadalom, hogy legkésőbb a XIV. században nyomtalanul „beolvadtak” a ma azerbajdzsánoknak nevezett török ajkú népbe. Helyesebb összeolvadásról és etnogenezisről beszélni, annál is inkább, mert a területen sok a magyarokkal rokon török nép volt található, ráadásul magának a mai azerbajdzsán népnek a létrejötté egy évszázadokon keresztül tartó több lépcsőfokból álló folyamat volt, amiben a sok népalakulat eltérő mértékben ugyan, de szerves alapját képezte a közös etnogenezisnek. A nyelvet adó oguz-török etnikai csoport egy elenyésző kisebbségét alkotta az össznépességnek, ugyan úgy, mint például a keltibér „hispanok” (mai spanyolok, portugálok és katalánok) esetében a latin nyelvű római telepések. Németh úgy fogalmaz, Thury József forráskutatásai alapján, hogy: „A második évezred elején még előfordul a Szevortik, mint egy kerületnek a neve, aztán nem esik többé szó a szavárdokról.” Pedig nem így van...



Maga az örmény elnevezésű népetimológiás szevordi (feketefiú) kifejezés, a középkorban terjedt el a szavárdokkal szomszédos népek körében (utik, örmények, albánok, alánok stb.). A XIX. (és XX.) századi Azerbajdzsán területén létező Madzsar Garaolan (Macar Qaraoğlan) falunév/vagyis; Magyar Feketefiú/ egészen biztos, hogy erre a népetimológiás elnevezésre vezethető vissza (az azerbajdzsán nyelvű gara-olan magyarul fekete-fiút jelent, az első jelentése: fiú, második jelentése: gyerek). A madzsar és fekete-fiú elnevezések egyidejű alkalmazása, a bizonyítás tekintetében kölcsönösen erősítik egymást, és nyugodtan kijelenthetjük, hogy feltevésünk ezáltal, pusztán a falunévvel, duplán, 200 százalékosan bizonyítást nyert. Madzsar Garaolan faluval együtt a XIX. században létezett egy Madzsarli (Macarlı) nevű település is, jelentése; a magyar néptörzsből való vagy oda tartozó, régies kifejezésben „magyari”, de akár „magyaros” alakban is fordítható /lásd; Németh Gy. egy egészen másik, de teljesen azonos hangalakú településnév kapcsán: „*Madžarly* (>magyari, magyaros<)/”. Németh Gyula felveti annak a lehetőségét, hogy: „A -li képző különben bizonyos (*vagyis nem mindegyik*) néprésznevekhez minden különösebb jelentés nélkül is hozzájárulhat (*tehát ez sem törvényszerű*).” Ezek szerint, csak szimplán „Magyar” jelentést takarna a Madzsarli, ugyanakkor ez sem biztos; a magunk részéről nem is értünk egyet Németh ezen kitételével, még akkor sem, ha csak egy lehetőséget feltételez. A Madzsarli pontosan azt jelenti, amit ír (és ahogyan ír), vagyis nyomatékosítja, hogy „a magyar néptörzsbbe tartozó”. Madzsarli falu mára már elnéptelenedett és így megszűnt létezni (a pontos helyét egyelőre nem lehet tudni). Garaolan néven két falu is maradt a Kür folyó bal partján, az egyik Agdas (Ağdaş) megyében, a másik a szomszédos Jévlakh (Yevlax) megyében található, pontosan ott, ahol annak idején az ősi Uti tartomány volt, és ahol aztán maguk a szavárd-magyarok is letelepedtek. Itt említi őket oly szemléletes módon Isztakhri műve is, mint akik vad-rablónépként a Bardát Samkural összekötő képzeletbeli vonaltól északra laknak. Erre az arab a Bagdad központúságból kiindulva a déli nézőponthoz igazodva a „mögött” kifejezést használja és a leírásnak megfelelően, pontosan ott áll ma is a két magyar eredetű falu. Az 1920-as évekbeli Azerbajdzsán szovjet tagköztársaságot ábrázoló részletes térképeken (az Orosz Birodalom idejében készült cári térkép újból kiadott változata) a mai Jévlakh megyében található Garaolan falut, még Madzsar Garaolanként tüntetik fel. A nevéből eltüntetett Madzsar (Magyar) előtag, minden valószínűség szerint a II. világháborúval kapcsolatos magyarellenessé szovjet politikának a következménye. A népetimológiás örmény eredetű szevordi (feketefiú) elnevezés bizonyosan ismert és elterjedt volt a késő középkorban is az azerbajdzsánok körében és emiatt kapcsolták aztán össze az „eredetileg azonos jelentéssel bíró (szavárd=magyar)” és egymásra vonatkozó Madzsarral. Ez a falunév egyúttal bizonyítja azt is, hogy az ősmagyaroknak ugyan abban az időben -mint, ahogy ezt Bíborbanszületett Konsztantinosz is megerősíti-, párhuzamosan két nevük volt. Méghozzá saját maguk által, saját magukra alkalmazott két különböző népet jelölte és nem arról van szó, hogy egy esetleges etnogenezis során egyé olvadt, eredendően két különálló etnikai népcsoportot takart volna a kétféle elnevezés.

Az már egy más kérdés, hogy maguk a szabírok milyen mértékben vettek részt egy magyar /=szavárd/ etnogenezisben, abban az esetben, ha ugyan nem teljesen azonos népről van szó. Az is vitatott, hogy a szavárd népnév etimológiailag mennyire felel meg a szavír/szabír névnek, Németh Gyula szerint teljes mértékben, más történészek ezt vitatják és állítják, hogy a szavír és szavárd népnevek, sem etimológiailag, sem történelmileg nem kapcsolódnak egymáshoz (eltekintve egy több évszázados szabír és szavárd /=magyar/ valamint „kaukázusi-hun” együttélést Dagesztán területén, amiből aztán valószínűsíthető egy későbbi részleges összeolvadás, ez ugyanis már most is bizonyítható). Annyi azonban bizonyos, hogy a szavárd népnév egyértelműen a magyarokat jelentette. Ezeken a valóban ősmagyarok által lakott falvakon kívül (ahol az egyenes ági leszármazottaik mind a mai napig élnek), Nakhcsiván (Nahicseván) Serur megyéjében Dasarkh település mellett, mind a mai napig létezik egy Madzsar-jeri azaz; Magyar-hely nevű terület is. Ráadásul ez már jóval a szavárd-magyarok szállásterületén túl található, hiszen arról a Nakhcsivánról van szó, ami nem is áll szárazföldi összeköttetésben az Azerbajdzsán állam törzsterületével, mert ez egy tulajdonképpeni enkláve a mai Irán és Örményország közé ékelődve az Ararát keleti völgyében az Araksz folyó bal medrében, Madzsar-jeri földrajzi név, pedig az Araksz és Árpá folyó (!) összefolyásától 13 km-re, délkeleti irányban található (a magyar és török 'árpa' szó azonos). Nincs ugyan közvetlen összefüggés, pláne nem mutatható ki bármiféle kapcsolat ezzel a magyar helynévvel, de érdekes a Györffy által elének tárt adat arról, hogy „Rubruk 1253-ban visszatérő útján az Araksz mellett fekvő Naxua városban (*azerbajdzsánul: Nakhcsiván, oroszosan Nahicseván*) találkozott egy magyar domonkossal, ki *-Tebrizből-* Tifliszbe volt menendő.” Ezért aztán okkal feltételezi Györffy György, hogy ez a kárpát-medencei magyar térítő, akár találkozhatott is a szavárd-magyarokkal, mert kellett, hogy tudjon róluk; igaz erre vonatkozólag már nincs utalás Rubruknál, de attól még ésszerű az elgondolás.

Azerbajdzsánban a magyarok utáni nyomok, nem csupán az írásos források formájában és helységnevekben maradtak fenn. Vannak tárgyi bizonyítékok is, amik a magyarok Azerbajdzsánban való jelenlétének az emlékét őrzik. Azerbajdzsánban, különösképpen Guba-Hacsmaz és Lenkorán megyékben *madzsar* (*araba*)-nak nevezett, négy kerekű kocsis (szekér) típus használata terjedt el. Egy pár állat (ökör, bivaly vagy ló) befogásával a *madzsar* típusú kocsi más szekerektől abban különbözik, hogy viszonylag hosszú és az oldalai magasak. A Madzsar (magyar) típusú szekérnek, a Kaukázuson kívül Ukrajna déli részén és a Krímben is elterjedt a használata, mindez közvetlenül az ősmagyarokhoz, mint lovas-néphez köthető. Az ősmagyarok dél-ukrajnai és krími (Levédia és Etelköz) rajtútéseiről, írott források is beszámolnak. A magyar-kocsi Azerbajdzsánban való megjelenése és elterjedése az ősmagyaroktól történő közvetlen átvételt feltételezi.